

mentima cvjetne gotike. Razdoblju visoke gotike pripada i srebrna pozlaćena kopča s emajlom i poludragim kamenjem iz riznice splitske katedrale. U doba renesanse u Europi dolazi do važnih promjena u pogledu proizvodnje nakita, njegovih oblika, kao i putova njegova širenja. Unatoč specifičnim prilikama koje upravo u to vrijeme nastaju na Balkanu zbog prodora Turaka, renesansna je kultura u većoj ili manjoj mjeri utjecala na prostor Hrvatske. Važna se promjena očituje u prisnijoj vezi između zlatara, kipara i slikara. Pojedini ugledni majstori izrađivali su nacрте za nakit kao i knjige uzoraka koje su bile umnožavane, te se na taj način renesansni stil brzo širio. Najreprezentativniji oblik renesansnoga nakita je privjesak nošen na finom lancu, ogrlici ili pojasu. Često je u obliku križa, raspela, malih relikvijara, ili pak u obliku brodova, ptica i različitih morskih nemani. Privjesci za pojas imali su oblik minijaturnih molitvenika ili pomandera — spremnica u obliku jabuke, s pretincima za aromatična ulja, trave ili ljubavne napitke. Ogrlice su nerijetko bile vrlo duge, urešene biserima, dragim kamenjem i emajlom. Lanci su izrađivani od zlata, bili su emajlirani i sjajnih boja. Pečatno je prstenje i dalje najbrojnije. Kao novi oblik pojavljuje se emajlni medaljon koji ponekad sadržava i minijturni portret. Na području SZ Hrvatske i Slavonije očuvano je malo renesansnoga nakita; nešto je brojniji u Dalmaciji, osobito u Dubrovniku, kao što pokazuju novija istraživanja crkv. riznica (posebno se ističe monumentalni privjesak u obliku orla, urešen emajlom i smaragdima, u riznici dubrovačke katedrale). Padom pod tur. vlast, zbog smanjene potražnje iz unutrašnjosti, dubrovački se zlatari sve više okreću izradi jednostavnijega i jeftinijega pučkoga nakita. U dva stoljeća baroka (XVII—XVIII. st.) vrste nakita se nisu bitno izmijenile u odnosu na prethodno razdoblje. Stari oblici postoje i dalje, a novosti se ogledaju u pojavi cvjetnih motiva i većoj upotrebi dragoga kamenja. Nova tehnika rezanja dijamanta utjecala je na stvaranje uresa s brojnim sitnijim kamenjem umjesto jednoga većega kamena, te općenito na stvaranje razgranatih i svjetlucavih oblika. U XVIII. se st. jeftinije varijante pravoga nakita počnu izrađivati i za šire slojeve. Dijamante zamjenjuje brušeno staklo, često podloženo obojenom folijom, tzv. *strass* (prema G. F. Strassu, koji ga je izumio u Parizu oko 1730), dok legura bakra i kositra, tzv. *pinchbeck* zamjenjuje zlato. Izumljen je i proces za lijevanje graviranih gema od staklene paste; markezi (željezni pirit) se obrađuje sitnim fasetiranjem, imitirajući briljante.

Klasicistička obnova potkraj XVIII. st. pokrenula je zanimanje za ant. nakit. U prvoj pol. XIX. st. Zapad, osobito Beč i Venecija, snažno utječu na oblikovanje nakita s klasicističkim obilježjima. Kameje od staklene paste ili rezane školjke iz napuljskih radionica izrađuju se po uzoru na ant. geme. Male mozaike s prikazima rim. ruševina, uvezene iz Venecije, zlatari okivaju u zlatne okvire, izrađujući od njih broševe, naušnice, narukvice i sl. Mnogobrojni primjerci takvoga nakita sreću se u Dalmaciji, ali ih ima i u gradovima u unutrašnjosti. Iz Beča stižu kalupi koji se prilagođuju ukusu i potrebama domaćega stanovništva. Jača zanimanje za ženski nakit, koji upotpunjuje građansku žensku nošnju. Mnogi primjerci nakita iz druge pol. XIX. st. za koje se smatralo da su folklornoga podrijetla, nastali su zapravo u bečkim radionicama prema ukusu domaćih naručilaca.

U doba bidermajera bio je u SZ Hrvatskoj, kao i u čitavoj sr. Europi, osobito omiljen nakit od ženske kose. U Zagrebu su postojale specijalizirane pletionice različitih tipova nakita, a zlatari su ga upotpunjavali kovinskim okovima. U tome je poslu bio poznat zagrebački zlatar Laube. U drugoj pol. XIX. st. postaje u Europi vrlo omiljen crni nakit od gagata (u Engleskoj za vrijeme udovištva kraljice Viktorije). Izrađivao se od različitih crnih materijala: stakla, drva, gagata, lave i crnoga granata, a nosio se u velikim kompletima od nekoliko redova ogrlica te narukvice, naušnica, broševa, pribadača i ukrasnih češljeva. Moda crnoga nakita u Hrvatskoj zahvaća osobito srednji građanski stalež, i traje do kraja XIX. st. Riječki zlatari razvili su od sred. XIX. st. proizvodnju raznovrsnoga zlatnoga nakita urešenoga glavama ili poprsjima crnaca (*morâ, morčića*). Takav su nakit nosili najprije muškarci, a od kraja XIX. st. nosi se kao građanski i etnografski nakit.

Sve do potkraj XIX. st. traje duga tradicija pučke kulture. Ona proizlazi iz načina života i organizacije društva koji se u osnovi nisu stoljećima mijenjali. Proučavanje narodne kulture i prikupljanje njezinih ostataka pokazuje da u pučkim oblicima, pa tako i u nakitu, traje paralelna povijest kulture. Za razliku od arheol. i drugih ostataka ili arhivskih dokumenata,

PRIVJESAK U OBLIKU ORLA, XV. st. Dubrovnik, Riznica katedrale

NARUKVICA, rad N. Robana iz 1986.

BROŠ, rad L. Lumezija iz 1983.